

Egy lélek drámája kilenc színdarabban

Bori Imre

NÉMETH LÁSZLÓ: TORTÉNELMI DRÁMÁK, I.—II. SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ, 1957. NÉMETH LÁSZLÓ: SÁMSON; KORTÁRS 1958. 1., 2., 3. SZÁM

Németh László helye és szerepe, jelentősége még tisztázatlan. A kritika egyelőre világnézetének, emberi magatartásának kérdéseivel van elfoglalva, s újabb és újabb cikkekben foglalkozik a mai magyar irodalom egyik legsokoldalúbb, legtöbbet vitatott alakjával. Mondanunk sem kell, ilyen esetekben a politikust, társadalmi és politikai elméletek apját látják és támadják benne. Legújabban már a Parlament szónoki emelvényéről is elhangzott neve a legilletékesebb magyar pártvezetők ajkán. És így történt, hogy hosszú éveken át agyonhallgatott író, aki fordításokba ölte kimeríthetetlennek látszó alkotó energiáit, az októberi események óta ismét a magyar irodalom és a közvélemény érdeklődésének középpontjába került. Egymás után jelennek meg művei, igaz, egyelőre csak a régebbiek új kiadásokban, de ígéretül ott van már bennük az új alkotások lehetete is. A kritika még ma sem tud megszabadulni Németh utópiáinak hatása alól, minden mondatában ezeknek nyomait

kutatják, holott azokat nem a kritika cáfolta meg, hanem az idő, a magyar társadalom fejlődése, és ha egyes eszmék e nagyarányú írói műből még ma is élnek és veszélyt jelentenek gyökerei a társadalom életének pillanatnyi helyzetében keresendők. Itt az ideje azonban, hogy Németh Lászlóval, az íróval, szépirodalmi művek alkotójával is foglalkozzon a bíráló. Véleményünk szerint leghamarabb ezen a művek jelezte úton lehet eljutni Némethhez, a politikushoz és emberhez is.

Mostani vizsgálódásunkban a Németh László drámaíró felbukkanó szubjektív momentumok érdekelnék bennünket, annál is inkább, mert objektív vizsgálatukhoz nem rendelkezünk elég ismeretanyaggal az íróról. Azért kezdjük a szubjektív momentumon, mert véleményünk szerint Németh László egész írói működésének ez a szubjektív jelleg az egyik központi sajátossága. Tanulmányaiiban, drámáiban állandóan ott lappang az író személye is, egyéni életének mozzanatait át meg átszövik a szépirodalmi műveket is. Állandóan magára vonatkoztat mindent, a maga egyéni koordinátaiban mér le távoli eseményeket, társadalmi, emberi vonatkozásokat, idegen alkotások, emberek, jelenségek rögtön személyes kérdéseivé, a legszemélyesebb ügyévé válnak.

Mindezeket pedig az Én-szövegek írási pecsétje is rajta van.

Kézzelfoghatónak látszik tehát, hogy éppen ebből a szemszögből nézve és innen kiindulva vizsgáljuk drámáit, a történelem hőseiről írt, de mindig magára vonatkoztatható szövegeit. Előítéletnek tarthatják sokan, hogy még a drámában is, amely már jellegénél fogva bizonyos mértékben háttérbe szorítja az író személyét, az egyéni jegy nyomait kutatjuk elsősorban. Hitünk szerint azonban Németh László esetében éppen ez az a mód, amely sikerrel kecsesgethet. Vizsgáljuk akár a drámahősöknek választott történelmi alakokat, a szájukba adott mondanivalót, a megválasztott hősök neve köré fonódó szimbolikus jelentést, vizsgáljuk az egyes drámák keletkezésének körülményeit, a fentebb említett szubjektív elem ellenállhatatlanul felszínre kerül, mintegy hordozója a némethlászlói drámaszövegeknek, a cselekménynek, az egész drámai ciklusnak.

Németh László magát keresi a történelemben. Ebből következően olyan hősöket keres és talál, akik ilyen vagy olyan módon az író életének egy-egy pillanatában, jellemének egy-egy vonásában azonosulhatnak vele. Végigtekintve a némethlászlói drámahősök névsorán, csak megerősödünk ebben a meggyőződésünkben. VII. Gergely, Husz János, Galilei, Apáczai Csere János, Misztótfalusi Kis Miklós, Széchenyi, a betegsége pillanatában meglesett II. József vagy a dilemma előtt álló Petőfi Mezőberényben, mind-mind Németh László legszubjektívebb kérdése is, saját dilemmája. Nem történelemhamisításra gondolunk itt, a történelemnek bizonyos fokú aktualizálására, hanem olyan történelmi helyzetek felkutatására, amelyek a jelennek is mondanak valamit, amelyek tehát aktuális mondanivalóval bírnak, sorsok, jellemek, gondolatok találkozásáról van itt tehát szó. Németh László drámáiban a múlt bizonyos vonatkozásai adnak találgatást a jelen egy-egy pillanatainak. És ezek a pillanatok Németh László életének a jegyeit viselik homlokukon.

A két kötetben között drámák, azután pedig a Kortársban megjelent Sámson az embereknek és szerepnek Németh Lászlót egész életén végigkísérő kérdéseit feszegetik. A szerepvállalás és azután a szerephez hozzácsapódó emberi indulat és a sors kényszere, amely az embert szerepébe

préseli: ez a Németh László drámáinak világa. Elég végigtekinteni a kilenc színmű címén, hogy igaznak érezzük a fent mondottakat. Mindegyikben a szerep és az ember párharca dúl, s hősök a sors ellen csatáznak, mert belekényszerültek a harcba emberi indulataik kényszeréből. De benne van a legszemélyesebb érzelem is a drámaíró c szerepvállalásában, szerepjátszásában. Az is nyilvánvaló, hogy a kilenc dráma együtt és külön-külön Németh László szerepeit tartalmazza. Ugyanannak az embernek lelki villanásait tükrözi valamennyi. És nemcsak a szerzőség jogán! Sokkal mélyebb gyökerek kapcsolják az író televenyéhez ezeket a drámákat. Hogy Németh László szavával éljek, ez a kapcsolat a lelkialkat vonalán teremődik meg.

A kilenc dráma egyazon hős kilencfajta nekirohanása az életnek. Sőt a nekirohanások hasonló jellege is tagadhatatlan. Németh László hű maradt mindvégig még a Minőség forradalma első kötetében olvasható dráma-meghatározásához, amit a VII. Gergely című tanulmánya kapcsán így fogalmazott meg: „Ha azonban tragédiákon megédzett szívvel nézzük őt s azt mondjuk, tragikus az, aki élete és vállalkozása nagyságával magukat megbosszuló sorskörökbe tipor bele, a keresztény közép-kornak alig van tragikusabb alakja nála”, (VII. Gergelyről beszél). Az „élet és a vállalkozás nagysága”, „bosszuló sorskörök”, „beletiprás”, ezek Németh László drámáinak is jellemző jegyei. Ide kell még írnom egy másik tanulmányából, a Dramaturgiai babonák címűből néhány sort, hogy még világosabban álljon előtűnk az író drámafelfogásán túl a személyes iznek — ha nem életrajzi adaléknak —, nyilvánvaló volta, az író lelkéhez szabott dramaturgiai elv: „A bűn az, hogy az ember sok a világnak. Van benne egy indulat, amely harcba keveri, szenvedtet. Elég jelentős-e az ember, elég nagy-e az indulat, megrázó-e a harc: ez az, amit meg kell kérdeznünk. A nagy nemesség éppúgy megbűnhődhet, mint a nagy gonoszság, attól függ minden, hogy beletipor-e a világba, kahívja-e az istenek irigységét.” A drámák az itt felvetett problémákhoz is hívek maradtak. Nem véletlenül szerepel ebben az évekkel későbbi szövegben ismét a „beletiprás”. Németh László hőseinek ez a „beletipró” szenvedély adatott meg, pontosabban: olyan hőseit érzi a történelemnek szívéhez közelállóknak, akik „indulatukkal”, „nagyságukkal”, „szenve-

délytöbblettükkel” „bele mernek tipor-
ni” a körülöttük tengődő szűk űletbe.
Németh László drámáiban a világtör-
ténelemből vett hősök szélesebb, világ-
történeti méretekben tipornak bele a
kor uralkodó eszméibe (Galilei, Husz
János, VII. Gergely), magyar tárgyú
drámáiban pedig egy-egy szellem-, in-
dulat-óriás feszeget a törpéknek mért
világ szűkösségében. A hősök lélekben
nagyok, környezetük viszont lélekben
kicsiny és kicsinyes. Végső fokon a
hősökben Németh László szíve dobog.
Mert tudjuk, jómaga is nem egyszer
megírta – alig van a magyar irodalom-
ban író, aki annyira a világ elé tárta
volna legintimebb életrezenéseit is –,
hogy Németh Lászlónak is a beletiprás
az egyik legnagyobb erénye, ez állít-
totta mindig szembe a világgal, ez vitte
nem egyszer a vereség keserűségébe.
Ezekben a drámákban is sorsa drámai
küzdelméhez állított kulisszákat és vett
kölcson áruháat a történelemtől.

Drámai íve a VII. Gergelytől a Ga-
lilei-ig befogja változó sorsának majd
minden jelentősebb problémáját. Két
tartó oszlopa pedig ennek a kilenc és
mégis egy drámának éppen a VII. Ger-
gely és a Galilei. Az első az író „bele-
tipró” lelkialkatának a tragédiája, a
második már egy konkrét korban elfog-
lalt helye következtében a sorsáé. E
kettő között azután harmonikusan el-
férnek és belső logika szerint egymás
mellé simulnak a többiek.

VII. Gergely-ben, mint mondtuk,
lelki alkatának tragédiáját írta meg.
Már idéztük Németh László tanulmá-
nyának néhány sorát, amelyben megha-
tározza az olyan típusú hősöket, ami-
lyen ez a harcok pápa is volt. Ismer
egy szót amivel tökéletesen jellemz-
hősét: beletiprás. A drámában indulata
teljében állítja elének a pápát, aki belső
szándék nélkül lett főpappá, de aki,
miután pápaként élni kényszerült, fel-
szabadult démonait nem tudta féken
tartani. Törékeny emberként, egy elv
tűzében száll szembe fejedelmekkel és
püspökökkel, egy egész világ széthulló
rendjével. Legjobban sikerült talán az
egy emberré zsugorodott kisebbség ma-
gánosságát a színpadra vinnie. Nem
állítja elének ennek a határtalan indu-
latnak forrását, csak gőze csap meg
bennünket. A maró gőz mindenkit eltá-
volít mellőle, s élete és indulata rom-
jain már logikusan és helytállóan csen-
dülnek a szavak: „...szerettem az
igazságot, gyűlöltem a méltatlanságot,
azért halok meg száműzetésben”. VII.
Gergely a „tisztá szándék” tragédiája.
Ezért lesz kesernyés Németh László
magatépése, amit Gergely mond el he-

lyette: „Mért ragadtattam vissza, foga-
dalmat tett barát, a világba? A világ
összetört, s az emberföletti nem ül fö-
löttem. Ki csal itt? A hivatásérzet volt
hamis, vagy én hibáztam?...” Az 1937-
ben írt dráma e soraiban Németh
László kisebbségbe vonulásának eszten-
dejeit is jellemzi, csalódásának drámai
levezetése ez.

A Galilei egészen más társadalmi
körülmények között keletkezett. 1953-
ban Németh László sorsa ismét a vál-
ság vizein hanyódott. Politikai nézetei,
szerepe az utóbbi húsz évben nem ki-
vánatos személylé tették a hivatalos
irodalomban. Támadták, és eredeti al-
kotások helyett csak fordíthatott. Egy
merev és dogmatikus korszak levegő-
jében élt, elvárták tőle nézeteinek re-
videálását, régi énjének megtagadását,
addigi gondolkodási módjának és ered-
ményeinek visszavonását. Az inkvizí-
ció nagyon is reális valami volt, amire
később fény is derült. A Rajk és társai
esete után kort kifejező mű alig
készült e történeti drámán kívül Ma-
gyarországon. Igen sok rezdülésben, el-
ejtett gondolatban nem nehéz az író
lelkesemélyesebb gondolataira ismer-
nünk. Nem Németh László önvallomá-
sa-e a következő részlet?

Galilei: Nem nevetséges, hogy hu-
szonöt év alatt szinte mást se írtam
csak vitairatot. S közben folyton az
égben jártam. Hányszor fogtam hoz-
zá, hogy könyveimben is lelőjjeek a
földre, ahol annyi mindent láttam.
De a támadások, aztán meg az elfoj-
tott igazság nem hagyott nyugodni.

Azután itt van még két idézet Né-
meth László Galileijéből. Jellemzően,
az írói erkölcs kérdéseit feszegeti ben-
nünk. A legaktuálisabb kérdések egyike
volt ez akkor, s hány író vált hűtlenné
a maga igazi természetéhez? Az egyik
még csak a maga íróságával foglal-
kozik: „... az írásban, akármilyen kör-
rültekintők vagyunk, van valami hold-
kórosság, nem lehet egyszerre írni s
óvatosnak lenni.” De a Galilei mon-
dotta következő szöveg már a kor ele-
venébe vág, és az író legbensőbb val-
lomását tartalmazza az írói erkölcs
kérdésében: „... de ha már rákény-
szerültem, tartom magam az írói fog-
lalkozás illetanához... hogy az em-
ber szorultságában ne írja meg más-
képp, amint ha hibásan is, de szabadon
fogalmazott.” De kínálkoznak kézen-
fekvőbb analógiák is, amelyek az inkvi-
zícia börtönébe zárt és nézeteinek meg-
változtatására kényszerített öreg, bete-
ges Galilei és Németh László helyzete
között fennállnak. Szívéhez közelálló

hős, tanulmányt is írt róla, erősen foglalkoztatta tehát Galilei alakja, talán az anatóliák miatt is.

Nem véletlenül éri még ma is támadás éppen ezért a drámájáért Németh Lászlót. Legutóbb a Nagyvilág oldalain olvastunk elítélő bírálatot róla. A dráma felfogását támadják Németh Lászlónál. Valóban a magyar értelmiség drámájáról van szó benne, csak a bíráló nem vette, vagy nem akarta észrevenni, hogy az író legszemélyesebb kérdéseiről beszél bennük. Önleplezés ez, Németh László legszemélyesebb kérdéseit tárja a nézők és olvasók elé a történelem mezébe öltöztetve. Nemcsak a „korát megelőző géniusz sorsát példázza”, hanem egy dogmatikus korba csöppenését is. Így domborodik ki Galilei igazi problémája, így jelenik meg egy kor igazi arca, amelyben az embereknek, vagy ahogy a dráma Galileije mondja; „... nekünk lassan lelkünk mélyén is alakoskodónak, sőt hazugoknak kell éreznünk magunkat.” Mondanunk sem kell, éppen ez a dráma a leginkább színmű, itt láthatjuk a drámaíró Németh Lászlót alkotókedve teljében, erejében.

Érdekes, hogy egy másik színművében, a Husz János-ban is a dráma legmélyén hasonló gondolatokat találunk. Ez a dráma mintegy lépcsőfok a Galilei felé. Itt a lázadó hős még fiatal, és a máglyahalál büszke kiállítás az „eretnek elvek” mellett. Az az öt év, ami a két dráma megírása között eltelt, formálta az elveiért meghaló Husz Jánost a megtört, beteges, öreg Galileivé, aki formálisan megtagadja legszentebbnek hitt nézeteit, csak hogy megmentse a belőle nőtt eszméket. „Nem tudom elereszteni, amit az eszemmel az emberek javára megfogtam. Ezért loptam át az igazságot a pápai tilalmon, s ezért hoztam ki a gyalázatomra két világitó gyertya közt a fejemben, amiről elhitettem magammal, hogy pótolhatatlan az enyém” — mondja Galilei.

Husz János eretnek a mások szemével nézve. Innen érthetők szavai a drámában: „... én azonban egy egész népbe oltok megbocsáthatatlan zavart... senki sem tudja, hol kezdődik az eretnőség és hol végződik az ortodoxia. Nem véletlenül áll Németh László drámaírói érdeklődésének központjában éppen ez a kérdés: eretnőség és ortodoxia. Emberek, akik valamilyen módon belétipornak az ortodox világrendbe vagy az ortodox eszmékbe és ezzel hívják ki a sorsot maguk ellen.

Még II. Józsefben is ezt a kérdést látja meg, aki törekeny és beteg testében „a nagy lélek” szárnyalását hor-

dozza, akiben a munka és a beteg test kettőssége ütközik össze. Az egyik meghalni viszi, a másik munkára serkenti. Itt a „jósándék” tragédiáinak villámai cikáznak, amelyek nem tudnak megvalósulni, vagy másképp valósulnak meg, mint ahogy alkotójuk elképzelték őket. II. József utópiákban él, a világ akarata ellenére is másfelé halad, és sorra rombadőlnek legszebb álmai is. A betegségbe hanyatló író és a beteges és halálát váró II. József párhuzamán túl az író eszméinek felszámolásáról is hírt lehet venni ebben a színműben. Nincs-e ebben a színműben az író keserű kiábrándulása is eszméiből, amelyek holtan születtek?

A magyar tárgyú drámák már Németh László tragikus életlátásának felhőtől is terhesek. Az Apáczairól és Kis Miklósról szólókban a törekeny testekben lakozó erős akarat, javítani, változtatni akaró szándék ütközik össze az élet-erős és korlátolt magyar világgal. „A história hidegrázásától meggyötört nemzet” nagyjait, elsősorban értelmiségieket állít drámáinak központjába. A „buzgalmukban mértéktelen” hősök a kedvesek neki itt. Apácaiban a nagy Tanítót — erre bensőleg ő is vágyott —, Kis Miklósban pedig a nagy Munkást ünnepli, akik végül is éltük romjai alá temetkeznek. Ebben a két drámában még kézzelfogható volt a drámai mag, alakítani sem kellett, szinte maguktól kinálkoztak és álltak össze drámává. Széchenyi című drámájában már ismét önmaga indulatai csapdosás a kereteket. Amott csak a kiválasztás és a hősök jellemzik az író, annak is inkább történelmitását. Széchenyi már éppen olyan legbensőbb, szívéhez nőtt alakja, mint Galilei vagy VII. Gergely volt. Ebben már ilyen gondolatokat hallhatunk: ... az irodalom a legveszélyesebb mérég”, ... szerepek bolondjává lettünk. Egyik szerepből a másikba esünk, mint aki folyton csak ruhákat vált, s közben nincs is teste... sem élete”; „ilyen szerencsés esetben a szerepek huzamosabbakká válnak. A lélek életnek hiheti őket”; „a dogmákban voltam hitetlen és frivol”; „a megrettent képzelet néha szorosabb hurokba veri az embert, mint a sors”; „új Laokontként állok itt magával szemben. s a testemet ellepi az egyre jobban szorító borzalom nyírka”.

Széchenyiben, többek között a szerepét bátran végigjátszó hőst ünnepli, ugyanúgy, ahogy önmagának is végig kell „játszania” a sors szabta szerepet. Széchenyiben is a „jósándékot” és aztán a rosszra forduló világban szándéka romjait szemléli, mintha csak

őnmaga sorsát elemezné. Ebből következően a Széchenyi éppen úgy kulcsdráma, mint a VII. Gergely vagy a Galilei. Ebben a drámában is, mint kulcsdrámái legtöbbjében és drámáiban általában, az öregség az az alap, amelyre ráakadja a dráma alapjait. Kettős értelmű ez a jelenség. Egyfelől az öregkor életgyűjtő bölcsességével a tett megfontoltságát jelzi, másfelől a törekeny test és a nagy lélek ellentétével a vállalkozás heroizmusát emeli ki. És itt jutottunk el Németh László drámáinak egyik sebezhető kérdéséhez: a történelem objektív törvényszerűségeit, a „felül a gálya, alul a víznek úrja” kérdését az egyén testi jellegével illusztrálja, és nem tud távlatot teremteni szélesebb sikok és messzibb horizontok eléréséhez az egyén és történelem valóságos viszonyának ábrázolásában. A drámákban egyéni indulatokká válnak a népeket és világot mozgató erők, nem sikerül felállítania a helyes viszonyt az egyéni indulat és a történelmi parancs kettősségében. Ez kétségtelenül Németh László nézeteinek hiányosságával, ferdeségeivel magyarázható. Ez abban is megnyilvánul, hogy a hősök akkor tudnak Németh László drámáiban életre kelni, amikor már elvesztették történelemformáló erejüket, és mintegy a múlt súlyával, ami nekik maguknak is súly, a múlt rákényszerített szerepével is harcolniuk kell, vagy annak nevében állnak szemben, mintegy a múlt bélyegével a homlokukon szenvednek a múltért. Nagyon kevés az olyan hőse, akit legnagyobb harcának közepette les meg. Széchenyiben is a megbélyegzett ember áll előttünk, akinek a múltja éppen olyan súlyos, mint a jelene, aki rákényszerül, hogy szerepét végigjátssza, ha már nem lehet másképp. És itt az abjektív valóság helyett ismét a szubjektív mozzanatok emeli ki.

Érdekesen jellemzi ezt a megállapításunkat Petőfi Mezőberényben című drámája. Ebben bizonyos súlyponteltolódásra hívjuk fel az olvasó figyelmét, ami különben Németh Lászlónak majdnem valamennyi drámáját jellemzi. Nem véletlenül lesi meg Petőfit az életét eldöntő tett pillanata előtt, döntés közben. Itt nem látta meg a valódi szubjektívítást, azt, amelyik Petőfit annyira jellemezte: következetes maradni önmagához. Itt is bizonyos mértékben rákényszerített „szerepről” van szó, amit Petőfinek „végig kell játszania”, csak egyet felejtett ki, vagy nem látott meg az író: itt az a kérdés, hogy Petőfi következetes tud-e maradni önmagához, vagy megtagadja egész eddigi

életét. Petőfiben szerencsésen egyesült a „szerep” és az élet. A felmerülő esetlegesség, amire Németh drámája épül, nem az igazi drámai összeütközés csírája. Petőfi tudja, hogy nem lesz a nád rengetegben bujdosó, a barátok tanácsa és hívása csak formális tünete a már elhatározott szándéknak. Ellenben a „menjek vagy maradjak” kérdés annál inkább a Németh Lászlóé, és itt kapja meg azt a szélesebb távlatot, amit a drámában az írójától elválasztva annyira hiánynak éreztünk. Legbensőbb egyéni kérdése csap fel itt Petőfi életébe helyezve át.

Németh László történelmi drámái közé soroltuk a könyvből hiányzó, de a Kortárs című folyóirat ez évi első három számában megjelent Sámson című drámáját is, amelynek helyét e drámák között véljük felfedezni, bár nem határozott történelmi témáról van szó, hanem bibliai allegóriáról. Érzésem szerint azonban jellegénél fogva is ebbe a ciklusba tartozik, annál is inkább, mert mint valamennyi történelmi drámájában ebben is nagy súlyt kap a személyes jelleg. Itt az újra kinövő haj allegóriája és magára is alkalmazható jelképe izgathatta. Ebben sem lenne nehéz felfedezni a személyes ízt, az íróra utaló mondatokat. A felszabadulás előtti elveiért rossz szemmel nézett író a főlzabadosulás után „tömlőce lett magának”. Az írói helyzet szép jellemzése a dráma, még ha Németh László a drámához írt előszavában tiltakozik is az ilyen „behelyettesítések” ellen. S tudta-e jobban jellemezni saját sorsát a Sámsonban foglaltaknál: „Erőd kívántam s híredtől féltém”. És ki ne hallaná az író bizakodását kicsengen: „Édes éreznie a játszók közül orvul kiüöttnek, hogy a mulatságban, amely nélküle folyik, lesz még öneki is szava”. Az író „alakoskodása” szemmel látható ebben a drámájában is, amelyben a hős a pusztuló világba temetkezik. Külön érdekessége e drámának, hogy versben íródott, az ősi magyar tagoló vers törvényei szerint, amelynek Németh László itt szép példáját adta és amelyben a maga módján remekművet alkotott.

Németh László drámái kapcsán a fő probléma kétségtelenül az egyénítés és általánosítás mértékének a megtalálása. Történelmi drámákról lévén szó, a valóságos történelem valóságos hőseivel állunk szemben. Ezzel kapcsolatban már beszéltünk a némethlászli szubjektívítás előrenyomulásáról. De ezt a gondolatunkat meg kell még toldanunk egy megjegyzéssel. Az író és hősei között fellelhető analógiák, ha még annyira

kézzelfoghatók is, nem maradnak meg az egyszerűség fokán. Bonyolult viszony ez, olyan viszony, amelyben az író vagy a dráma atmoszférájában vagy a hős helyzetében fedezzük fel, vagy a sorok között feltalálható és szemmel láthatóan kiütőző aforizmaszerű mondasokban, mintegy oldalvágásokban maga személye felé. Így találkozzunk kulcsdrámákkal, amilyen a VII. Gergely (a jellem drámája) és a Galilei, aztán a Széchenyi és a Petőfi, majd a Sámson és helyzetdrámákkal, amelyekben az író kedves eszméit ilusztrálja a drámai cselekmény kapcsán (ide lényegében a többi sorolhatjuk). Tehát a személyes mérték kilenc variánsát látjuk, mindegyiket a maga módján ábrázolva és megközelítve. Ami közös valamennyiben ez a művekben fellelhető egyazon írói erkölcs. Németh László hősei magas etikai mércével mérik magukat, mint ahogy az író is ezt a megnövekedett erkölcsi momentumot tűzi maga elé. Ez pedig az író transzponálásában körülbelül így hangzana: légy hű helyzeted és „szereped”-szabta sorsodhoz és küzdj utolsó leheletedig. Mondanunk sem kell, ebben a fel-

fogásban a társadalmi erkölcs csak másodrangú szerepet játszik, annak nem lényegében, hanem periferiáin járunk. Ha hiányosságokról beszélhetünk, ebben kell keresnünk gyökereit.

Ezek a drámák kétségtelenül Németh László legjelentősebb alkotásai közé tartoznak. A Sophoklesen nevelkedett írónak nagyszerű szeme van a drámai magok feltalálásában és elég ábrázoló ereje van, hogy a főhőst plasztikusan és a cselekményt fermészetes módon életre keltse. Nyelve a legszebb színpadi nyelv, amit magyarul eddig olvashattunk. De utalnunk kell arra is, hogy az olvasott kilenc dráma formájában igen sokszor valóban „történelmi”, nemcsak kosztümjeiben, díszletében, hanem szerkesztési módjában is. Tablókat rajzol fel és statikusan, állóképszerűen rajzolja a cselekmény ívét. A dráma és a tabló közötti kettősséget azonban nem mindenhol sikerült olyan szerencsésen áthidalnia, mint a remekművének hitt Galileiben.

Így is a magyar irodalom egyik valódi irodalmi értékű drámákban szegény korszakának legértékesebb termékeivel állunk szemben.

